

**VOKAL SINFIDA TENORLAR BILAN ISHLASHDA REGISTRRLARNI
ARALASHTIRISH**

Bafojev Nodirshoh Sattorovich

Buxoro davlat universiteti

Musiqqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasi

o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqola yuqori registrlarda kuylovchi tenor vokalistlarning ijro texnikasi, amaliyoti va aralash registrlarda kuylash imkoniyati xususida boradi.

Аннотация

В данной статье рассматривается техника исполнения и практика пения тенор-вокалистов в верхних регистрах, а также возможности пения в смешанных регистрах.

Annotation

This article focuses on the performance technique and practice of tenor vocalists singing in the upper registers and the possibility of singing in mixed registers.

Kalit so'zlar: *opera, kastrat, tenor, falset, gavda registry, bosh registri*

XVI-XVII asrlarda Italiyada paydo bo'lgan opera, deyarli birinchi o'n yilliklardan boshlab, ijrochilar oldiga juda ko'p vazifalarni qo'ydi, ularni darhol hal qilish mumkin emas edi. Ularni amaliy ravishda amalga oshirish uchun opera san'ati katta sintetik janr sifatida ma'lum shakllarni qabul qilib, bizga deyarli mukammal tarzda yetib borgunga qadar ko'p yillar va hatto asrlar kerak bo'ldi. Biroq, bugungi kunda ham kurslar jiddiy tugamagan.

Venetsiya knyazlari Bardi akademiyasida (saroyida) G. Kachchini va K. Monteverdi tomonidan yozilgan ilk operalar musiqiy ma'noda ham, vokal ma'noda ham o'z davrining xususiyatlarini o'zida mujassam etgan. Aktyorlarning vokal partiyalari rechitativ xarakterga ega bo'lib, diapazonda ko'krak registridan (erkak ovozlari) tashqariga chiqmadi. Dastlabki operalarning syujetlari ertak va mifologik xususiyatga ega edi.

Yorqin musiqiy xususiyatlar va keskin syujet to'qnashuvlarining yo'qligi musiqachilar uchun juda yuqori notalarni ijro etish vazifalarini qo'ymadi-ya'ni ularning birinchi registridan tashqariga chiqish. Shuni qo'shimcha qilish kerakki, o'sha paytda ovozlarning tasnifi juda noaniq edi va ro'yxatga olish tuzilishi vokal metodologiyasida uzoq vaqt davomida "oq nuqta" bo'lib qoldi (Manuel Garsiya asarlari paydo bo'lgunga qadar).

XVII asrning oxiriga kelib opera sahnasida XIX asrgacha hukmronlik qilgan kastrat qo‘shiqchilari paydo bo‘ldi, XVII asrda rivojlangan patetik adajio uslubi esa to‘liq yoki deyarli butunlay yo‘qoldi.

Tenor operada xizmatkorlar va cho‘ponlarning partiyalari tomonidan kuylangan. XIX asrning boshlarida butunlay parchalanib ketgan opera uslubi qayta paydo bo‘ldi – seriya, (garchi Rossini hali ham opera yozgan bo‘lsa-da-seriya, masalan, "Semiramis", bu yerda Arzachi partiyasini kastrat-Viola kuylagan).

Kastrat qo‘shiqchilik ijrochiligining pasaya boshlashi italiyalik kompozitor Dominiko Chimaroza ijodidagi "Yashirin nikoh" operasining premyerasidan hisoblanishi kerak, unda jentlmen Paolino partiyasini tenor, aniqrog‘i tenorino (Mario) kuylagan. U diapazonning yuqori qismini falset¹ da kuylagan (M. Garsiya usuli bo‘yicha)

1803 yilda Parijda "Parij konservatoriyasining usuli" nashr etildi, unda ovozlarning tasnifi va registrlarga bo‘linishi zamonaviylarnikiga o‘xshardi. Ammo 1825 yildan boshlab, italyan tenorlari falset tovushi bilan diapazonning yuqori tovushlarini shakllantirish usulidan voz kechishdi va aralash tovushdan foydalanishni boshladilar, garchi u hali to‘liq boy xususiyatga ega bo‘lmasa ham.

Vokal san'atining o‘ziga xos "Kolumb"i (kashfiyotchisi) bor - Gilbert Lui Dyupre (1806-1896), fransuz tenori, undan barcha erkak ovozlarda, xususan, tenorlarda "yopiq" registrdan foydalanishni ko‘rib chiqish odat tusiga kiradi. Dyupre aralash ovozning barcha imkoniyatlaridan foydalanadi va ko‘krak qafasidagi tovushning yorqin aralashmasini yuqori tenor "do" tovushiga olib keladi. Aralash ovoz shakllanishining bu kashfiyoti musiqaning tabiati, xonaning kattaligi va orkestr tarkibi bilan bog‘liq bir qator sabablarga ko‘ra yuzaga keldi. Dyupre 1825 yilda G. Rossining (Almaviva) "Sevilya sartaroshi" operasida debyut qildi. Ovozidagi kamchiliklarini bilib, 1828 yildan ikki marta Italiyaga vokal mahoratini o‘rganish uchun boradi. 1830 yilda u Qirollik operasida Boydieuning "Oq xonim" asarida qo‘shiq kuyladi, birorta ham yuqori notani urmasdan, fiaskoga uchraganidan so‘ng, u yana Italiyaga qaytib keldi va u yerda 1836 yilgacha qoldi.

Qaytib, u G. Rossining "Uilyam Tell" operasida Arnold rovida debyutini katta muvaffaqiyat bilan amalga oshirdi. O‘sha davrning estetik didi hali opera sahnasidan tenorlarning "qoplangan" registrini idrok etishga tayyor emas edi. Shunday qilib, "Uilyam Tell"da Dyupreni eshitgan V.Gyugo "...Men bu Melpomene haykali janob Dyuprening xunuk faryodidan hali tomdan qanday tushmaganini bilmayman", deb yozgan.

---

¹ Falset – italyanchadan tarjima qilinganda yashirin ovoz ma’nosini bildiradi.

Har qanday tenor, o'lovni yuqoriga ko'tarib, diapazonning ma'lum bir qismida (halqum darajasida) noqulaylik hissi paydo bo'lishini tasdiqlaydi. Va agar siz xuddi shunday uslubni saqlasangiz, yuqori tovushlarda bu ovozingizning yuqori chegarasiga erisha olmaslikka olib keladi. Bu esa erkak ovozlari uchun yangi imkoniyatlar: ochiq aralash yopiq ovoqli tovushni hosil qildi. Bugungi kunda aralash tirish butun diapazonni tekislash va to'liq tovushli yuqori notalarni olish uchun ishlatiladigan zarur usullardan biridir.

O'qituvchining tenorning registr tuzilmasi bo'yicha qarashlariga qarab, har bir kishi registrlar va ularning amaliy moslashuvi haqida o'z nuqtai nazariga ega. "Qo'shiq ovozing reyestri deganda bitta fiziologik mexanizm tomonidan ishlab chiqarilgan bir xil ovoqli tovushlar tushuniladi" [1:48]

"...Ovoz paychalarining laboratoriya sharoitida kuzatuvlari shuni ko'rsatdiki, qo'shiq aytish jarayonida ular ikki asosiy ish turiga ega: "ko'krak rezonansi" - qattiq yopiq ligamentlar bilan tovushning shakllanishi va "bosh rezonansi" - yaqin, ochiq ligamentlar bilan kuylash. Vokal aloqalarining bunday turlari pastki ko'krak va yuqori bosh (yoki falsetto) registrari deb ataladi. Erkaklarda diapazon o'rtasidan bosh registrga o'tish ham aniq ifodalangan (ba'zi erkak ovozlari ko'krak registridan diapazon o'rtasiga ikkinchi o'tish ham mavjud)". [2:37]

O'qitilmagan qo'shiqchilarda faqat ikkita eslatib o'tilgan tabiiy registrlar topiladi. Erkaklarda, o'quv jarayonida, tabiiy bo'lganlarning yana bir hosilasi yaratiladi - aralash registr. Talabalar uchun registrarni tashkil qilish katta va murakkab ishdir. O'qituvchi registrarning o'ziga xos xususiyatlarini aniq tushunishi va ularni maqsadli shakllantirishi kerak.

Erkak, ayol va bolalar ovozlarning registr tuzilishi bir xil emas. Ayollar va bolalar ovozlari tabiiy ravishda aralash registrga ega, lekin erkaklarda bunday emas. Shuning uchun hamma ayol o'qituvchilar mushaklarning erkaklarda qanday ishlashini tushunishmaydi va dars berishda muvaffaqiyatsiz bo'lishi mumkin.

Kuylashda registrarni bir qator belgilarga ko'ra baholash mumkin: quloq, tovushning tabiati (akustik belgi), qo'shiqchining sub'ektiv hissiyotlari, tananing turli qismlarida tebranishi bo'yicha.

Registrarni o'zgartirishda eng katta yukni vokal aloqalar (qatlamlar) oladi. Turli registrlarda ular boshqacha ishlaydi, boshqacha yopiladi, mushaklarning kuchlanishini manevr qilish qobiliyatiga ega va ovoqli apparatlarning ishlash mexanizmini o'zboshimchalik bilan o'zgartiradi (moslashadi).

Qo'shiq ovozi diapazonining tovush tebranishining pastki qismida hosil bo'ladi, ya'ni ko'krak registrda. Ushbu registrda tovush mahkam yopiq, qalinlashgan ligamentlar bilan hosil bo'ladi (glottis butun uzunligi bo'ylab yopiladi). Akkordlar

butun qalinligi bo‘ylab to‘liq tebranadi, bir butun sifatida ishlaydi, bu esa tovushni past ohanglar bilan boyitadi, unga katta kuch beradi, lekin kamroq parvoz qiladi. Ovoz kuch va tembr nuanslarini o‘zgartirishga qodir. Ko‘krak tovushi bilan halqumi yopish va ochishda kuchlanish kuchayadi va ligamentlarning kuchlanishi pasayadi. Ko‘krak tovushi tovush paychalarining doimiy uzunligi bilan paydo bo‘ladi. Halqum past holatda joylashgan. Bosh registrida tovush tovush paychalarining yaqin, lekin yopiq bo‘lmaganida hosil bo‘ladi. Diametrda ular bir-biriga qaragan ikkita qush tumshug‘ining ko‘rinishiga ega. Bog‘lamlar o‘rtasida havo doimiy ravishda chiqib ketadigan bo‘shliq mavjud. Ligamentlar faqat chekkalarda tebranadi (ular "nozik" rejimda yopiladi) va umuman ishlaymaydi. Yoriq to‘liq yopilmaganligi sababli ovoz tembrida zaifroq, kuchsizroq va ozgina moslashuvchanlikka ega, lekin baland ohanglar tufayli u yaxshi parvoz qiladi. Bosh tovushi eshitilganda, ligamentlarning kuchlanishi kuchayadi, ularning kuchlanishi pasayadi.

Ovoz oshgani sayin glottisning ochiq qismi kamayadi va tovush qanchalik baland bo‘lsa, u shunchalik kichik bo‘ladi.

Qo‘shiqchi uchun asosiy narsa butun diapazondagi tovushning tengligi. Hatto ovoz – ikki oktavada tembr rangini o‘zgartirmaydigan ovoz rangda bir xil.

O‘qimagan qo‘shiqchilarning ovozi bir xil emas-kuch va tembrda. O‘tish notalaridagi erkak ovozlari biroz qiyinchiliklarga duch kela boshlaydi; keskinlik, tovushni ko‘paytirishning noqulayligi, og‘riq seziladi, ular endi yuqori notalarni kuylamaydilar, balki baqirishadi. Bunday qo‘shiqchilarda ligamentlar "qalin" rejimda yopiladi. Ovoz qanchalik baland bo‘lsa, ular shunchalik ko‘p tortiladi, nihoyat, diapazonning yuqori qismida, o‘tish notalarida, vokal kordlari endi cho‘zilmaydigan payt keladi. Muammo bor-bundan keyin nima qilish kerak? Ularning vokal kordlari "qalin" yopilishdan to‘satdan" ingichka "yopilishga sakrab, falsettoqa o‘tadi. Buning oldini olish uchun siz ovoqli qurilmaning ishini o‘zgartirishingiz kerak.

Aralash registr. Ba'zan uni markaz, "aralash" yoki "vosita" deb atashadi, ammo "aralash" va "vosita" tushunchalari har xil. "Mixt" tushunchasiga (lat. Mikst-aralash) o‘tish (aralash) registridagi vokal kordlarining ish rejimini (tebranishlarini) o‘zgartirishni o‘z ichiga oladi, ya'ni aralash tovush turiga qarab ligamentlarning ishlashi.

Medium (lat. O‘rta-o‘rta) - bu registrdan qat'i nazar, ovoz diapazonining o‘rtasining boshqa nomi.

O‘qitilgan qo‘shiqchilarda vokal kordlarini "qalin" rejimdan "ingichka" rejimga o‘tkazish sakrash yoki qo‘pol emas, balki ularni asta-sekin toraytirish orqali amalga oshiriladi. Ularning registrleri tekislangan. Registrni tekislash ko‘krak va bosh

registrlarini birlashtirib, ular orasidagi chegarani sezmasdan amalga oshiriladi. Aralash registrda ovoz ohanglarga boy, tovush kuchini saqlaydi, plastik, "to'la" va chiroyli. Shuning uchun aralash registr doirasini kengaytirish kerak.

Registrlarni tekislash o'qituvchining maqsadi. Bu borada ishlashda o'qituvchining maqsadi muhimdir. Yuqori registr talabalarini o'zlashtirishga shoshilmang.

Diapazonning yuqori qismi qo'shiqchining individual fazilatlariga bog'liq-musiqiylik, sezgirlik, vokal eshitish va umumiy madaniyat. Tajribali qo'shiqchi ovozning "qopqog'i" deb nomlangan unli tovushdagi deyarli sezilmaydigan o'zgarish orqali o'tish notalarida ovozning sinishidan saqlanishni biladi. Shunga ko'ra, ular "ochiq" va "yopiq" tovushlar haqida gapirishadi. Butun diapazonda ochiq ovoz bilan kuylash mumkin emas.

"Qopqog'" - bu qo'shiq aytishning qonunlaridan biri bo'lib, u diapazonni kengaytirishga yordam beradi va ovoz yuqori pozitsiyadan siljimasligi, yorqinligini, yorqinligini yo'qotmasligi, to'liq eshinishi, ya'ni diapazonning markazida bo'lgani kabi zarur. Ba'zi o'qituvchi-vokalistlar orasida esa burun bilan qo'shiq aytish yuqori notalarni o'zlashtirishga yordam beradi degan fikrni noto'g'ri deb hisoblash kerak. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, yuqori registrlarni aniq va ifodali kuylash texnikasini albatta to'g'ri progress bilan olib bormoq zarur. Bunda albatta o'qituvchi bilan ishlash ko'nikmalarini olib borish talab qilinadi. Yuqoridagi texnikalar o'zbek tenor xonandalarini tayyorlashda ham dasturul amal bo'lib ximat qilib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Дмитриев А.Б. Основы вокальной методики. –М.,1968
2. Брызгалов И.П. Школа пения –регистры. М.,Изд-во литературы и искусства, 1987
3. Ражабов, Т. И. (2022). ХАҚ ҚЎШИҚЛАРИ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРДА МИЛЛИЙ ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ОМИЛИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(1), 364-368.
4. Rajabov, T. I., & Rajabov, J. I. (2022). The Formation of Spiritual and Moral Qualities of Students through Folk Songs is an Urgent Pedagogical Problem. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(1), 331-335.
5. Rajabov, T. I., & Oripov, N. O. (2022). Teaching Folklore Songs Bukhara Children in Continuous Education as a Dolzarb Methodological Problem. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(2), 409-412.

6. Rajabov, T. X. I., & Ibodov, O. R. (2021). O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 139-145.
7. Rajabov, T. I., & Boltaev, B. H. (2022, October). Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi. In "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 39-43).
8. Rajabov, T. (2022). UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(21), 21-31.
9. Rajabov, T. X. I., & Ibodov, O. R. (2021). O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 139-145.
10. Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
11. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
12. Раджабов, Т. И. (2019). Описание вековых ценностей в песне" тутовое дерево-балх" и его место в воспитании учащейся молодежи. In Россия-Узбекистан. Международные образовательные и социально-культурные технологии: векторы развития (pp. 70-71).
13. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
14. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
15. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.
16. Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.
17. Rajabov, T. I. (2023). Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 59-68.

18. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). 5-7-SINF O 'QUVCHILARINI XALQ OG 'ZAKI IJODI VOSITASIDA MUSIQAGA QIZIQISHINI TAKOMILLASHTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 392-400.
19. Ражабов, Т. И. (2022). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыки И Песни. *Miasto Przyszłości*, 29, 363-367.
20. Ражабов, Т. (2023). O 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi. *Общество и инновации*, 4(5/S), 340-345.
21. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O 'RNI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 423-431.
22. Rajabov, T. I. The Mechanism of Teaching Uzbek Musical Folklore. *Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN*, 2795(546X), 1.
23. Раджабов, Т. И., & Орипов, Н. О. (2022). Обучение фольклорным песням бухарских детей в системе непрерывного образования как долзарбская методологическая проблема. *ЕВРОПЕЙСКИЙ ЖУРНАЛ ИННОВАЦИЙ В НЕФОРМАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ*, 2(2), 409-412.
24. ....Rajabov, T. I. (2023). Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 59-68.
25. Ражабов, Т. И. (2022). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыки И Песни. *Miasto Przyszłości*, 29, 363-367.
26. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). 5-7-SINF O 'QUVCHILARINI XALQ OG 'ZAKI IJODI VOSITASIDA MUSIQAGA QIZIQISHINI TAKOMILLASHTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 392-400.
27. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O 'RNI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 423-431.
28. Rajabov, T. I. The Mechanism of Teaching Uzbek Musical Folklore. *Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN*, 2795(546X), 1.

29. Rajabov, T. X. I., & Ibodov, O. R. (2021). O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 139-145.
30. Тўхтасин, Р. И. (2022). ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ИЖРОЛАРИ ҲАҚИДА. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), (Special issue), 64-71.
31. Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
32. Ражабов, Т. (2023). O 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi. Общество и инновации, 4(5/S), 340-345.
33. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
34. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
35. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
36. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.
37. Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.
38. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ.” Вестник науки и образования 21-2 (2020): 99.
39. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни.” Miasto Przyszłości 33 (2023): 167-176.
40. Ражабов, Тухтасин. “O 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi.” Общество и инновации 4.5/S (2023): 340-345.
41. Ражабов, Дилшод Зарипович, and Тухтасин Ибодович Ражабов. “Формирование и развитие узбекской народной лирики.” Международная

образовательная деятельность как фактор развития и сотрудничества высших учебных заведений в современном поликультурном мире. 2018.

42. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе.” Наука, техника и образование 2-2 (77) (2021): 84-86.

43. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников.” Вестник науки и образования 5-2 (83) (2020): 34-37.

44. Ражабов, Тухтасин Ибодович, and Уктам Расулович Ибодов. “Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки.” Вестник науки и образования 21-2 (99) (2020): 55-58.

45. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр.” Наука, образование и культура 3 (47) (2020): 61-63.

46. Rajabov, Tokhtasin Ibodovich. “Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils.” Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress 2.3 (2023): 59-68.

47. Rajabov, Tukhtasin Ibodovich. “The Mechanism of Teaching Uzbek Musical Folklore.” Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN 2795.546X: 1.

48. Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни.” Miasto Przyszłości 33 (2023): 167-176.

49. Ражабов, Тўхтасин Ибодович. “Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыка И Песни.” Miasto Przyszłości 29 (2022): 363-367.

50. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. “Pedagogicheskie vozmojnosti ispolzovaniya detskix folklornyx pesen v duxovno-nravstvennom vospitanii mladshix shkolnikov.” Vestnik nauki i obrazovaniya: 5-2.

51. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich, and Uktam Rasulovich Ibodov. “Obespechenie natsionalnogo naslediya v obuchenii pesnyam buxarskogo detskogo folklora na urokax muzyki.” Vestnik nauki i obrazovaniya (2020): 21-2.

52. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. “Ticheskaya klassifikatsiya uzbekskoy detskoy narodnoy muzyki i igr.” Nauka, obrazovanie i kultura 3 (2020): 47.

53. Madrimov, Bakhram Khudoynazarovich, and Tokhtasin Ibodovich Rajabov. "Uzbek Ceremonial Folklore and its Characteristics." *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science* 1.4 (2022): 53-56.
54. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Bexruz Hamidovich Boltaev. "Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi." "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. 2022.
55. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *IJODKOR O'QITUVCHI* 2.21 (2022): 21-31.
56. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA 'LIM TIZIMIDA OZBEK MUSIQA FOLKLORINI ORGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *IJODKOR O 'QITUVCHI JURNALI*. 5 Sentyabr." (2022).
57. Ibodovich, Rajabov To'xtasin, and Raximov Abdurasul Ravshan O'g'li. "XALQ MUSIQA IJODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA MUSIQA SAN'ATI FIDOYILARINING FAOLIYATI XUSUSIDA." *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali* 2.5 (2022): 28-32.
58. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Bexruz Hamidovich Boltaev. "Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi." "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. 2022.
59. Rajabov, Toxtasin Ibodovich. "UZLUKSIZ TALIMDA FOLKLOR QO'SHIQLARINI IJRO ETISHHIG O'ZIGA XOS USLUBLARI." *Scientific progress* 1.5 (2021): 581-585.
60. Ibodovich, Rajabov Tukhtasin. "The Educational Significance of Children's Folk Songs in Music Culture Lessons." *European Scholar Journal* 2.6 (2021): 139-141.
61. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Sabina Sayfiddin qizi Safoeva. "5-7-SINF O 'QUVCHILARINI XALQ OG 'ZAKI IJODI VOSITASIDA MUSIQAGA QIZIQISHINI TAKOMILLASHTIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.10 (2022): 392-400.
62. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *IJODKOR O'QITUVCHI* 2.21 (2022): 21-31.
63. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Sabina Sayfiddin qizi Safoeva. "MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O 'RNI." *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.10 (2022): 423-431.
64. Хамитова С. Б. Художественные и идеологические проблемы в репертуаре театра // *Miasto Przyszłości*. – 2023. – Т. 43. – С. 88-91.